Regionaalministri 12.07.2023 käskkiri nr 110 Lisa
(regionaal- ja põllumajandusministri (kuupäev digiallkirjas) käskkirja nr 83 sõnastuses)

REGIONAAL- JA
PÕLLUMAJANDUSMINISTEERIUM

Mahepõllumajanduse edendamise tegevuskava aastateks 2023–2030

Regionaal- ja Põllumajandusministeerium

2023

Sisukord

1 Tegevuskava tutvustus ja eesmärk ... 3
2 Sissejuhatus ... 4
3 Hetkeolukord, väljakutsed ja võimalused mahepõllumajanduses ... 6
3.1 I sammas – mahetootmise ja -töötlemise edendamine; alateemana: teadus, haridus ja nõustamine ... 6
3.1.1 Tootmine ja töötlemine ... 6
3.1.1.1 Taimekasvatus ... 7
3.1.1.2 Loomakasvatus ... 8
3.1.1.3 Mahevesiviljelus ... 8
3.1.1.4 Mahetoodete töötlemine ja turustamine ... 9
3.1.1.5 I samba töörühma kokkuvõte – tootmine ja töötlemine ... 10
3.1.1.6 I sammas: tootmine ja töötlemine – eesmärgid, mõõdikud ja tegevused ... 10
3.1.2 Teadus, haridus ja nõustamine ... 11
3.1.2.1 Teadus ... 11
3.1.2.2 Haridus ... 12
3.1.2.3 Nõustamine ... 12
3.1.2.4 I samba töörühma kokkuvõte – teadus, haridus ja nõustamine ... 12
3.1.2.5 I sammas: teadus, haridus ja nõustamine – eesmärgid, mõõdikud ja tegevused ... 13
3.2 II sammas – mahetoidu tarbimise edendamine ja nõudluse suurendamine ... 14
3.2.1 Mahetoitlustamine ... 15
3.2.2 II samba töörühma kokkuvõte ... 16
3.2.3 II sammas – eesmärgid, mõõdikud ja tegevused ... 16
3.3 III sammas – maheekspordi edendamine ... 17
3.3.1 III samba töörühma kokkuvõte ... 18
3.3.2 III sammas – eesmärgid, mõõdikud ja tegevused ... 19
4 Tegevuskava rakendamine ja rahastus ... 21

1 Tegevuskava tutvustus ja eesmärk

PEAMISED EESMÄRGID 2030

Mahepõllumajanduse kogutoodangu rahalise väärtuse osakaal Eesti põllumajanduse kogutoodangust moodustab 14%

20% Eesti tarbijatest ostab regulaarselt mahepõllumajanduslikku toitu

Mahetoodete ekspordikäive kasvab 80 miljoni euroni

„Mahepõllumajanduse edendamise tegevuskava aastateks 2023–2030“ eesmärk on edendada mahepõllumajanduse arengut Eestis, aidates seeläbi kaasa mahepõllumajandusliku tootmise ja töötlemise laiendamisse, suurendada kohaliku mahetoidu tarbimist, tõsta riigisisest koostöövõimet ning edendada rahvusvahelist konkurentsivõimet.

Tegevuskava meetmed on struktuurilt jaotatud kolmeks sambaks.

I. Mahetootmise ja -töötlemise edendamine
II. Mahetoidu tarbimise edendamine ja nõudluse suurendamine
III. Maheekspordi edendamine

Mahepõllumajanduse edendamise tegevuskavas on toodud valdkondade kitsaskohad ning probleemide võimalikud lahendused struktureeritud koondtabelina. Koondtabel annab ülevaate tegevuskavas püsitatud eesmärkidest, mõõdikutest ja meetmetest aastateks 2023–2030.

Tegevuskava väljatöötamiseks moodustati kolm töörühma, kus osalesid maheorganisatsioonide esindajad jm valdkondade spetsialistid ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi, Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Maaeluministeeriumi ja selle allasutuste esindajad. Mahepõllumajanduse edendamise tegevuskava tegevuste planeerimiseks viidi läbi töörühmade kohtumised, mille käigus analüüsiti kolme samba põhiselt peamisi nõrkusi ja väljakutseid eesmärkide täitmisel. Tegevuskava eelnõu avaldati arvamuse esitamiseks Maaeluministeeriumi veebilehel. Tegevuskava eesmärkide saavutustaset hinnatakse iga aasta lõpuks ning vajadusel tegevusi muudetakse.

2 Sissejuhatus

Põllumajandus on olnud läbi aegade Eesti elanikkonnale üks olulisi tegevusvaldkondi, mille üks peamine eesmärk on elanike toiduga varustamine. Lisaks põllumajandussaaduste tootmisele on põllumajandustootjate ülesanne tagada keskkonnahoid, taastuvate loodusressursside säästlik kasutamine, looduse mitmekesisuse säilitamine ning maapiirkondade sotsiaalmajanduslik elujõud. Kõiki neid eesmärke aitab saavutada mahepõllumajandus ehk ökoloogiline põllumajandus.

Põllumajanduse intensiivistumine on peamisi bioloogilise mitmekesisuse vähenemise ja ökosüsteemi degradeerumise põhjuseid Euroopas ning kogu Euroopa kasvuhoonegaaside heitkogustest 10% pärineb põllumajanduslikust tootmisest.[1] Sarnaselt Euroopale moodustas maakasutuse ja metsanduse (LULUCF) 2021. aasta andmetel Eesti kogu kasvuhoonegaaside heitmest 10% põllumajanduse heide.[2] Kliimamuutustest tingitud ilmastikuolude kõikumisel ning ekstreemsete ilmastikunähtuste sagenemisel on oluline keskenduda kestlikele ja taastavatele tootmisviisidele, et tagada ja kaitsta meie planeedi elurikkust, nii parandades loomade heaolu kui ka vähendades potentsiaalseid riske inimeste tervisele. Lähtudes Euroopa keskkonnaseisundist ja ühiskonna üldisest nägemusest tuleks tulevikus püüelda eelkõige suunas, kus erinevalt praegusest ei oleks majanduskasv sõltuvuses looduse pakutavate ressursside ekspluateerimisest.

Mahepõllumajandus on üks osa kestlikust põllumajanduse viljelusviisist, mis keskendub keskkonnahoiu ja ökoloogilise tasakaalu hoidmisele. Mahepõllumajanduslik tootmisviis hõlmab endas nii taime- kui ka loomakasvatust, mesindust ja vesiviljelust. Mahepõllumajanduslikus taimekasvatuses ei kasutata sünteetilisi taimekaitsevahendeid ega mineraalset lämmastikväetist. Lubatud on ainult sellised taimekaitsevahendid, naturaalsed väetised ja mullaomaduste parandajad, mis omavad väiksemat mõju ümbritsevale keskkonnale. Mahepõllumajanduses on keelatud kasutada geneetiliselt muundatud organisme (GMO) ning maheloomi ei tohi sööta GMO-sid sisaldava söödaga.

Mahetaimekasvatuses pannakse suurt rõhku mullaviljakuse tagamisele ja tõstmisele liblikõielisi sisaldava külvikorra ja vahekultuuride abil. Erinevate kultuuride kasvatamisega aga kindlustatakse suurem vastupanu erinevatele haigustele ja kahjuritele. Maheloomakasvatuses pööratakse suurt rõhku loomade heaolule, tagades näiteks võimaluse loomadel aastaringselt pääseda väliskeskkonda jalutusalale või keelates loomakasvatushoones looma lõas/puuris pidamise jpm.[3] Mahetöötlemisel kasutatakse väga piiratud valikus ja koguses ning peamiselt loodusliku päritoluga lisaaineid ning tooted säilitatakse võimalikult naturaalsena.

Mahepõllumajanduse reeglid kehtivad nii tootmisel, töötlemisel kui ka saaduste ja toodete turustamisel. Euroopa Liidu liikmesriikide mahepõllumajandusliku taime- ja loomakasvatuse, töötlemise ja turustamise nõudeid reguleerib Euroopa Liidu määrus (EL) 2018/848.[4] Eestis tunnustatakse ja kontrollitakse mahepõllumajanduse valdkonnas tegutsemist 2007. aastal jõustunud mahepõllumajanduse seaduse ja selle rakendusaktide alusel.[5] Mahepõllumajandusega tegelevaid ettevõtteid tunnustab ja nõuete täitmist kontrollib Põllumajandus- ja Toiduamet (PTA).[6] Mahepõllumajanduse toetuste taotlemine ja rahastamine toimub läbi Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Ameti (PRIA).[7]

Mahepõllumajandus on jätkuvalt kasvutrendis. 2020. aastal oli maailmas kokku 74,9 miljonit hektarit mahemaad ning sama aasta seisuga oli mahepõllumajandusliku maa osakaal tavapõllumajandusmaas 1,6%. Mahepõllumajandusega tegelevaid ettevõtteid oli 2020. aasta seisuga 3,4 miljonit, millest 12%

[1] https://www.eea.europa.eu/soer/publications/soer-2020
[2] https://envir.ee/kliima/kasvuhoonegaasid
[3] https://www.riigiteataja.ee/akt/85631
[4] https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2018/848/oj?locale=et
[5] https://www.riigiteataja.ee/akt/117112021015?leiaKehtiv
[6] https://pta.agri.ee/
[7] https://www.pria.ee/

tegutses Euroopas. Maailma maheturu mahuks hinnati 2020. aastal üle 120 miljardi euro ning Euroopa maheturu mahuks 44,8 miljardit eurot. [8]

Euroopa statistika andmetel on mahepõllumajandusmaa pindala viimase kümnendi jooksul Euroopas suurenenud pea 66%. 2009. aastal oli Euroopas mahepõllumajandusmaad 8,3 miljonit hektarit ning 2019. aastal juba 13,8 miljonit hektarit. ELi kogu põllumajandusmaast moodustas mahepõllumajandusmaa 2020. aastal 9,1% (14,7 miljonit hektarit).

Eestis on mahepõllumajandus samuti viimasel kümnendil jõudsalt arenenud – mahepõllumajanduslikult haritava maa pindala on kasvanud 71% ja ettevõtete arv 43%. Mahepõllumajandusmaa osakaal kogu Eesti põllumajandusmaast oli 2022. aastal ligikaudu 23%. Euroopa Liidu riikide seas oleme mahemaa osakaalu poolest Austria järel teisel kohal, kellel moodustab see 25,4%.

Eesti mahesektori arenemisele on kaasa aidanud Eesti mahepõllumajanduse arengukavad aastateks 2007–2013 ja 2014–2022 ning „Eesti mahepõllumajanduse tervikprogramm 2018–2021". Suurt tähelepanu on pööratud mahepõllumajandusliku taime- ja loomakasvatuse laiendamisele, mahepõllumajandusega tegelejate koolitamisele, mahepõllumajanduse järelevalvesüsteemi arendamisele, mahetoodete turustamisele ja ekspordi edendamisele.

Mahepõllumajanduse tegevuskava on seotud peamiselt järgmiste strateegiate, arengukavade ja muude dokumentidega.

- Euroopa rohelise kokkuleppe raames koostatud strateegia „Talust taldrikule"
- Euroopa Liidu mahetootmise arendamise tegevuskava 2030
- Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030 (PõKa 2030)
- Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) strateegiakava 2023–2027
- Eesti vesiviljeluse mitmeaastane riiklik tegevuskava 2030
- Strateegia "Eesti 2035" tegevuskava
- Perioodi 2021–2027 Euroopa Liidu ühtekuuluvus- ja siseturvalisuspoliitika fondide rakenduskava „Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2021–2027"
- Eesti toidu tutvustamise ja müügiedenduse visioonidokument „Eesti toit 2022–2025"
- Teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava 2021–2035
- Säästev Eesti 2021

[8] https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1344-organic-world-2022.pdf

3 Hetkeolukord, väljakutsed ja võimalused mahepõllumajanduses

Järgnevas on antud ülevaade mahepõllumajanduse valdkondade hetkeolukorrast, väljakutsetest ja võimalustest. Tegevuskava kolme samba töörühmade arutelude tulemusel koostati struktureeritud koondtabel, milles on toodud tegevuskava eesmärgid, mõõdikud ja tegevused aastateks 2023–2030.

3.1 I sammas – mahetootmise ja -töötlemise edendamine

3.1.1 Tootmine ja töötlemine

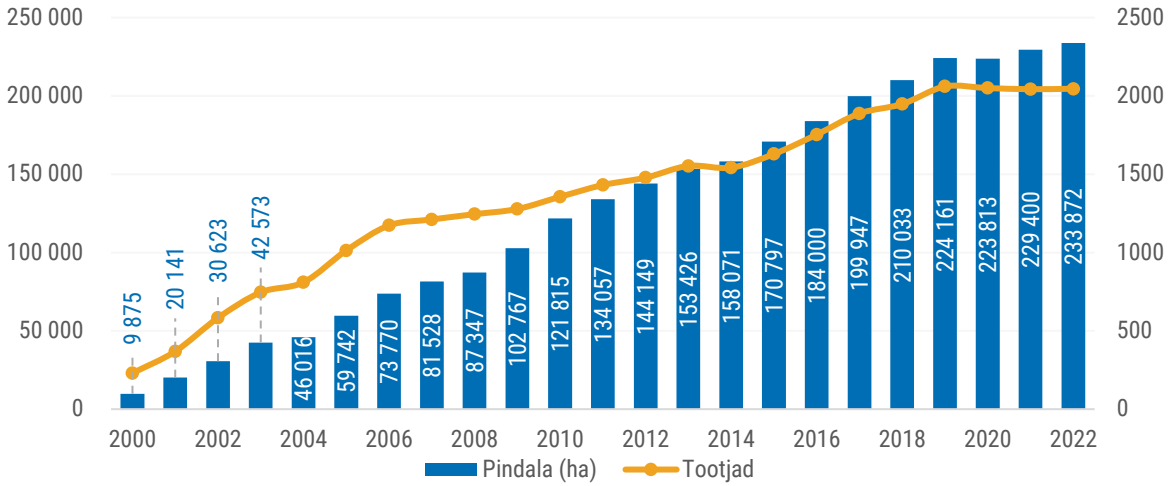

Joonis 1. Mahepõllumajandusmaa pindala (ha) ja mahetootmisega tegelevate ettevõtete arv aastatel 2000–2022. Allikas: mahepõllumajanduse register

Eesti mahepõllumajandus on veidi enam kui 30-aastase arengu järel jõudnud mahepõllumajandusmaa osakaalu poolest Euroopa Liidu etteotsa, olles Austria järel teisel kohal.[9] 2022. aasta esialgsed andmed näitavad, et mahepõllumajandusmaa kasvas ligikaudu 1,9% (kokku 233 872 ha – ligikaudu 23% kogu põllumajandusmaast), millest üleminekuajal oli 20 540 ha (joonis 1.). Mahepõllumajandusettevõtted on aastatega järjest suuremaks kasvanud – 2022. aastal oli keskmises mahepõllumajandusettevõttes ligikaudu 114 ha mahepõllumajandusmaad. Kõige rohkem oli mahepõllumajandusmaad Pärnumaal (30 693 ha), Tartumaal (26 835 ha) ja Saaremaal (23 905 ha) ning kõige vähem Põlvamaal (5468 ha). Mahetootmisega tegelevate ettevõtete arv kasvas 2022. aastal kolme võrra (kokku 2046 tootjat). Neist 2010 tegeles mahetaimekasvatusega ja 1079 taime- ja loomakasvatusega, sh 59 mesindusega. 2022. aastal registreeriti looduslikke korjealasid 389 714 hektaril ning korjega tegeles 47 ettevõtet. Korje pindala mitteharitavatelt aladelt on kõige suurem Ida-Viru ja Lääne-Viru maakonnas. Kõige korjatavamad saadused on kasemahl, must pässik, kukeseened ja mustikad.

Netolisandväärtus tööjõuühiku kohta mahepõllumajanduses oli 2021. aastal 28 611 eurot, suurenedes võrreldes 2020. aastaga 43% (2020. a 19 993 eurot).[10] Nii 2020. aasta kui 2021. aasta olid taimekasvatuseks

[9] https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DashboardIndicators/OrganicProduction.html
[10] https://pmk.agri.ee/et/FADN

soodsad ning teraviljade, õlikultuuride ja ka kaunviljade saagikused olid tunduvalt kõrgemad kui eelnevatel aastatel.

Mahepõllumajandusmaa osakaalu kasvutrend 2020. aastal peatus ning sarnaselt tavatootmisega toimub ka mahepõllumajanduses ettevõtluse kontsentreerumine. Kui varem on mahetoodangu kõrgemad turuhinnad olnud üks põhjuseid, miks tavapõllumajanduselt üle mahedasse tulla, siis 2020. aasta teravilja nõudluse ja selle ekspordituru hinna langemine seda ei soosinud. Majanduslikud ja rentaabluse probleemid on peamised põhjused, miks mahetootmisega lõpetatakse. Mahetaimekasvatajatel on probleemiks sobivate rendimaade puudus ja maade madal mullaviljakus ning sobivate masinate puudus või nende amortiseerumine. Maheloomakasvatusega lõpetamise peamised põhjused on mahesööda liialt kõrge hind ning raskused loomade pidamisnõuete järgmisel. Paljud tootjad on lõpetanud ka kõrge vanuse tõttu.[11]

Euroopa rohelise kokkuleppe strateegia „Talust taldrikule" raames on Euroopa Komisjon seadnud eesmärgiks, et 2030. aastaks moodustaks kogu Euroopa Liidu põllumajandusmaas mahepõllumajandusmaa osakaal 25% ja mahevesiviljelus suureneks oluliselt.[12] Euroopa statistika andmetel on kogu Euroopas mahepõllumajandusliku maa osakaal keskmiselt 9,1%, varieerudes riigiti 0,5%-lt kuni 25%-ni. Euroopa-ülese eesmärgi täitmiseks soovitab Euroopa Komisjon tungivalt kõikidel liikmesriikidel Euroopa mahetootmise arendamise tegevuskavas sisalduvate meetmete kohaselt välja töötada vastavalt oma lähtepositsioonidele tuginevad riiklikud strateegiad asjakohaste analüüside, meetmete ja eesmärkidega. Arvestades, et Eestis on mahepõllumajandusliku maa osakaal juba lähedal liiduülese eesmärgi täitmisele (ligikaudu 23%), siis mahepõllumajandusmaa osakaalu suurendamine riikide ühisel pingutusel võib pidurdada senist arengut Eestis. Peamised Eesti mahetoodangu müügi sihtriigid on Soome, Saksamaa, Läti, Leedu, Taani ja Poola,[13] kus mahepõllumajandusmaa osakaal on kõige enam 15%.[14] Euroopa statistika andmetel on Eesti mahetoodangu müügi sihtriikidest kõige väiksema mahepõllumajandusmaa osakaaluga Poola (3,5%), Saksamaa (7,8%) ja Leedu (8,1%). Soomes, Lätis ja Taanis moodustub mahepõllumajandusmaa osakaal 11–15%. Arvestades asjaolu, et välisriikide huvi osta Eesti mahepõllumajanduslikku toorainet võib tulevikus väheneda, on oluline pöörata suurt tähelepanu mahepõllumajandustoodangu nõudluse tagamisele riigisiseselt.

3.1.1.1 Taimekasvatus

Kogu mahepõllumajandusmaast moodustas 2021. aastal põllumaa 130 918 ha, püsirohumaa 93 259 ha, püsikultuurid 2428 ha, seenekasvatus väljaspool põllumajandusmaad 0,4 ha ja karjatatavad maad väljaspool põllumajandusmaad 2795 ha. Mahemaast moodustab suure osa püsirohumaa (41%), lühiajaline rohumaa (23%) ja teravili (23%) (joonis 2.).[15] Samas püsirohumaad on viimastel aastatel olnud osakaalult langustrendis. Teraviljast moodustab 52% kaer, järgneb nisu 23%-ga. Viimastel aastatel on suurenenud tatra ja nisu pinnad. Tuntavalt on vähenenud rukki ja suviodra pind. Nii tava- kui mahepõllumajanduslikult kasvatatud teravilja kogutoodangumaht võrreldes 2020. aastaga (kokku 1,6 miljonit tonni, millest 6% maheteravili) vähenes ja 2021. aasta andmetel oli kogu teravilja tootmismaht ligikaudu 1,3 miljonit tonni. Sellest moodustas maheteravilja osakaal 70 984 tonni ehk 5,5%. Kaera kogutoodangumaht oli 77 496 tonni, millest mahepõllumajanduslikult kasvatatud kaera toodang moodustas 47,7% (36 968 t). Nisu kogutoodangumahust (736 268 t) moodustas mahenisu 9,6% (70 984 t). Köögivilja ja maasika kogutoodangust (53 898 t) moodustas mahepõllumajanduslikult kasvatud osakaal 1,2% (656 t) ning kartuli kogu mahutoodangust (71 170 t) moodustas mahekartul 2% (1446 t).[16]

[11] https://dspace.emu.ee/xmlui/handle/10492/7419
[12] https://agriculture.ec.europa.eu/farming/organic-farming/organic-action-plan_en
[13] https://www.agri.ee/ministeerium-uudised-ja-kontakt/uuringud?view_instance=2&current_page=1#mahepollumajandus
[14] https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DashboardIndicators/OrganicProduction.html
[15] https://pta.agri.ee/pollumehele-ja-maaomanikule/mahepollumajandus/taimekasvatus#tootmise-ja-toodangu – „Mahepõllumajanduslik taimekasvatus 2021"
[16] https://www.stat.ee/

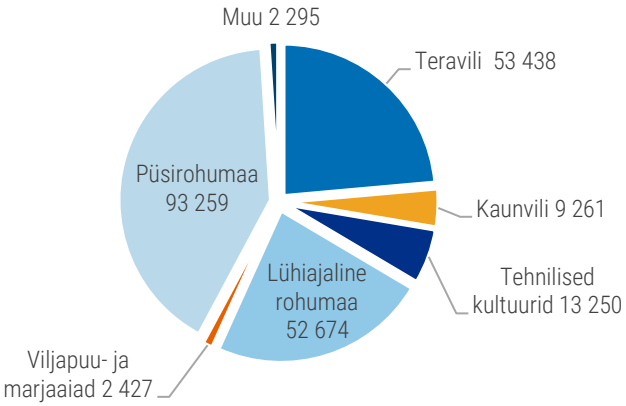

Joonis 2. Peamised maheviljeluse kultuurigrupid hektarites 2021. aastal. Allikas: mahepõllumajanduse register

3.1.1.2 Loomakasvatus

Mahepõllumajanduslikult peetakse kõige enam kodulinde, veiseid ja lambaid (joonis 3.). Eestis peetavatest lihaveistest ja lammastest u 50% peetakse mahepõllumajanduslikult. Samas 2021. aasta andmetele tuginedes, kogu liha toodangumahust (61 703 t) ligikaudu 6% moodustab maheliha (3664 t). Mesilasperedest 6%, munakanadest 4% ja piimalehmadest 2% peetakse mahedalt. Aastate jooksul on maheloomade arv püsinud stabiilsena. Suurim on toodangu mahedana turustamise osakaal munade, piima ja mee puhul, kuid suurem osa mahelihaveistest ja -lammastest läheb müüki tavaloomana. Maheloomade müük tavaloomana tuleneb väikesest hinnaerisusest, veise- ja lambaliha söömise harjumuse puudumisest tarbijate seas ning töötlejate vähesusest. Kogu piima tootmismaht oli 2021. aasta statistikaameti andmetel 799,2 tuhat tonni. Sellest mahepiima osakaal moodustas 1,1% (9042 t). Kuigi mahepiima järele on nõudlus olemas, on mahepiimatootjaid Eestis vähe. Suurtel ettevõtetel on tavapiimatootmiselt mahedale üleminek keeruline, kuna nende tootmissüsteem vajaks suuri ümberkorraldusi, sh loomade karjatamist.

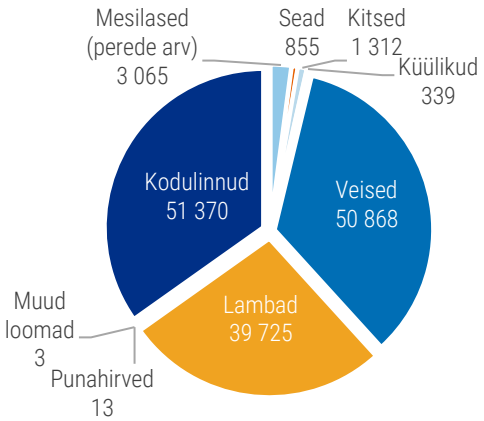

Joonis 3. Mahepõllumajanduslikult peetavad loomad 2021. aastal. Allikas: mahepõllumajanduse register

3.1.1.3 Mahevesiviljelus

Strateegia „Talust taldrikule" üks eesmärke on suurendada märkimisväärselt mahepõllumajandusliku vesiviljeluse osakaalu. Mahevesiviljelus hõlmab mageveeliste ja mereveeliste organismide, nagu veetaimede, kalade ja karpide, kasvatamist vesikeskkonnas mahepõllumajanduse nõudeid ja põhimõtteid

järgides. Euroopas on mahevesiviljeluse tootlus oluliselt kasvanud. Kui 2015. aastal hinnati mahevesiviljeluse toodangumahuks üle 46 000 tonni, siis 2020. aastal oli see hinnanguliselt üle 74 000 tonni, moodustades 6,4% kogu Euroopa vesiviljelustoodangust. Peamised mahevesiviljelussaaduste tootjad on Iirimaa, Itaalia, Prantsusmaa, Holland, Hispaania, Saksamaa ja Taani. 2020. aasta kogutoodangust moodustasid suurima osa rannakarbid (57%), lõhe (17%) ja forell (6%).[17]

Eestis ei ole mahevesiviljeluses olulist arengut toimunud, sest et 2022. aasta lõpu seisuga ei ole mahepõllumajanduse registrisse kantud mahevesiviljelusega tegelevaid tootjaid. Tuginedes dokumendile „Eesti vesiviljeluse mitmeaastane riiklik tegevuskava 2030" ei ole mahevesiviljeluse arengut soosinud Eestis kasvatatavad liigid ja nende tootmisviis. Peamine kasvatatav liik on vikerforell, mille mari imporditakse ning eelistatakse kasvatada triploidseid isendeid. Karpkalakasvatustes kasutatakse paljunemise esile kutsumiseks hüpofüüsi meetodit. Lisaks on Eestis mitu kasvandust, mis kasutavad kinniseid vesiviljelusrajatisi ehk RAS-süsteeme. Kõik eelnevalt nimetatud kasvatusmeetodid ei ole mahetootmises lubatud, kuid nendeta on Eestis keeruline kaubanduslikul eesmärgil kalu kasvatada ja turul konkureerida.

Eestis on mahevesiviljeluses potentsiaali merevetikate kogumisel ning saaduste mahepõllumajanduslikuna turule viimisel. Näiteks Eesti vetes kasvavat agarikku (*Furcellaria lumbricallis*), mida kasutatakse toiduainetööstuses, oleks võimalik toota mahedalt. Agarik traalitakse lahtisel kujul ja viisil, et saagi kogus ei mõjuta oluliselt veekeskkonna seisundit.[18] Tormiga kaldale triivinud vetika kinnist vormi on võimalik ka rannast korjata. Selleks, et agariku saaks mahepõllumajanduslikuna turule viia, peab PTA olema vetikate kogumist ja töötlemist tunnustanud. Mahevesiviljeluse võimaluste välja selgitamiseks Eestis on vaja teha veel uuringuideesmärgiga selgitada välja põhjused, miks ei ole mahevesiviljeluse sektor arenenud ning millised on võimalused mahevesiviljeluse arenguks Eestis. Uuringu tulemustele tuginedes saab välja töötada mahevesiviljelusega tegelemist soodustavad meetmed.

3.1.1.4 Mahetoodete töötlemine ja turustamine

Mahekäitlejate arv on kasvutrendis ning erinevalt tootmisest on mahetöötlemine koondunud Põhja-Eestisse. Mahepõllumajanduse registris oli 2021. aastal 210 töötlejat. Suurim osa töötlejatest on väga väikesed ettevõtted, kellest suur osa on ise põllumajandustootjad ning kes omakasvatatud saadusi väärindavad. Peamiselt töödeldakse järgmisi tootegruppe: piim, liha, teravili, marjad ja köögiviljad ning maitse- ja ravimtaimed.

Mahetoodete müük ning kodumaiste mahetoodete sortiment suureneb igal aastal. Eesti Konjunktuuriinstituudi (EKI) andmetel suurenes 2021. aastal mahetoidukaupade jaeturumaht võrreldes 2020. aastaga 21% ja oli 92,6 miljonit eurot (76,5 mln 2020. aastal[19]). 2021. aastal moodustas mahetoidukaupade jaeturumaht toidukaupade jaeturumahust 5% (2020. aastal 4,3%). Eksperthinnangule tuginedes moodustab kodumaise mahetoodangu jaekäive kogu mahetoodangu jaekäibest u 30% (27,8 mln eurot).[20]

2022. aastal EKI tehtud mahetoodete sortimendivaatluse tulemuste põhjal moodustas kodumaiste mahetoodete osakaal 74% mahetoodete sortimendist. Suurima osa müügil olevast mahetoodete segmentidest moodustasid mahlad, piimatooted (kohupiimad ja jäätised) ning küpsised. Imporditi mahetoodetest enim toiduõlisid, jogurteid ja mahlatooteid. Tava- ja mahetoodete hinnavõrdluses on mahetooted kauplustes enamasti küll kõrgema hinnaga, kuid hinnavahed on pigem vähenenud. Suurima hinnavahega on kartuli ja köögivilja tootegrupid, kus mahetoode võib tavatootest maksta mitu korda rohkem.

[17] https://www.eumofa.eu/documents/20178/432372/Organic+aquaculture+in+the+EU_final+report_ONLINE.pdf
[18] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32018R0848 - vt 2018/848 II lisa III osa punkt 2.4.3
[19] https://veebiarhiiv.digar.ee/a/20220715195626/https://www.agri.ee/et/uudised-pressiinfo/uuringud/turu-uuringud – „Eesti toidukaupade positsioon siseturul 2021. aastal"
[20] https://www.agri.ee/ministeerium-uudised-ja-kontakt/uuringud#turu-uuringud

3.1.1.5 I samba töörühma kokkuvõte – tootmine ja töötlemine

I samba töörühm täheldas mahetootmises olulise kitsaskohana koostööd mahetootjate ja erinevate huvirühmade vahel. Mahetootjate omavaheline koostöö ei ole piisavalt tihe, mistõttu ei suudeta pakkuda ettevõtetele piisavas mahus toorainet (v.a teraviljasektor). Eesti mahetööstused kasutavad oma tooraines rohkelt importtoorainet, kuna vajaminevaid tooraineid ei toodeta piisavas koguses. Eesmärk on riigisisese tooraine varustusvõimekuse kasvamisel suunata tööstusi kasutama kohalikku mahetoorainet. Näiteks saaksid marjakasvatajad koostöös pakkuda tööstustele piisavas koguses toorainet, kuid selle eelduseks on oluline kaardistada, millistest toorainetest valitseb tööstustes puudus.

Mahetootjatele teostatakse rohkem kontrolle kui tavatootjatele, kuna lisaks tavakontrollidele teostatakse ka mahekontrolle, mis toob tootjale kaasa nii ajakulu kui rahalise kulu kontrolli eest makstava riigilõivu näol. Selleks, et ettevõte saaks oma tooteid mahedana turustada, on vaja oma tegevusest eelnevalt teavitada ning vastav tunnustus saada. Tunnustuse saamiseks on tootjal vaja esitada esmalt taotlus ning tasuda riigilõiv. Mahepõllumajandusliku taime- ja loomakasvatusega tegeleva tootja riigilõivu summa koosneb 62 euro suurusest püsiosast ja muutuvosast, mis on seotud kontrollitava maa-ala suurusega (1,5 eurot põllumajandusmaa või 0,24 eurot korjeala ha puhul). Maksimaalselt võib riigilõiv mahetootjale küündida 5000 euroni aastas. Mahepõllumajandustoodete töötlejad ja turustajad peavad maksma igal aastal 120 eurot ja importijad 300 eurot riigilõivu. See on mahetootjale aga arvestatav lisakulu, mida on vaja kindlasti analüüsida ning leida võimalikke lahendusi või alternatiive mahetootja lisakulude vähendamiseks.

Praegu läheb suur osa mahepõllumajanduslikult kasvatatud lihaveistest ja lammastest müüki tavaloomadena. Selle peamine põhjus on puudus mahetöötlejatest. Mahelinnukasvatuse edendamisel on probleemiks napid teadmised ja nõustamise puudumine, samuti vajaliku mahesööda kättesaadavus ja selle kallis hind. Eestis on kodumaise mahesöödatööstuse puudumine suur probleem just piimatootmises, sea- ja linnukasvatuses.

3.1.1.6 I sammas: tootmine ja töötlemine – eesmärgid, mõõdikud ja tegevused

Eesmärgid	Mõõdikud	Algtase	2025	2027	Sihttase 2030
Mahepõllumajanduslik tootmine laieneb ja mahepõllumajanduse kogutoodang suureneb.	Mahepõllumajanduse kogutoodangu rahalise väärtuse osakaal Eesti põllumajanduse kogutoodangust (%) *Allikas: Statistikaamet*	9% (2020)	10%	12%	14%
	Mahetöötlemise ettevõtetes töödeldud toodangu rahalise väärtuse suurenemine võrreldes algtasemega (%) *Allikas: EKI uuring*	35 mln €	Suure-nemine 40%	Suure-nemine 70%	Suure-nemine 100%
	Mahepõllumajandustoot-jatest koosnevate tootjaorganisatsioonide arv	0	1	1	2

Tegevused	Ettevõtjad	Vastutaja Sektori organisatsioonid	Riik
Infopäevad mahepõllumajandusega alustamiseks ja teadmiste täiendamiseks, teabematerjalide avaldamine.		X	REM
Sektori arenguks vajalike andmete kogumine ja levitamine.		X	REM
Noortele suunatud teavitus- ja haridustegevused, soodustamaks nende liitumist mahepõllumajanduse sektoriga.	X	X	REM
Tootjate ühistegevus tootmissisendite ostmiseks ja toodangu turustamiseks.	X	X	REM
Mahepõllumajandusliku tootmise riigilõivu vähendamise või kaotamise või järelevalvetasudele ülemineku võimaluste analüüsimine.			REM
Mahetootjate, -töötlejate ning -turustajate investeeringud toodangu säilitamiseks ja esmaseks töötlemiseks, koostöö arendamine.	X	X	
Kogu mahetoodete tarneahela tugevdamine lühikeste tarneahelate ja otseturustamise edendamise teel.	X	X	
Uuringu läbiviimine, et selgitada välja võimalused mahevesiviljeluse arenguks Eestis.			REM
Ettevõtete ja ülikoolide ning teadus- ja haridusasutuste vahelise koostöö edendamine.	X	X	REM
Ettevõtjate võimekuse arendamine müügi ja turunduse juhtimiseks.	X	X	
Mahealade kaardi uuendamine ja edasi arendamine.		X	

3.1.2 Teadus, haridus ja nõustamine

3.1.2.1 Teadus

Maaeluministeerium on alates 2015. aastast rahastanud 15 mahepõllumajanduslikku uuringut. Rahastatud uuringud sisaldavad selliste erinevate valdkondade ja teemade käsitlemist nagu mahesordiaretus, mahetoodangu müük Eestis ja välisturul, mullaviljakus ja mullaparendusained, mahetöötlemises lubatud ained, loomakasvatus, maheseemnekasvatus, maheviljelussüsteemid jms. Nende seas on nii ühekordseid ja lühema perioodi põhiseid kui ka mitmeaastaseid kompleksuuringuid.

Mahepõllumajanduse sektor on klastrite raames läbi viinud uuringuid koostöös liikmesriikide instituutide või ettevõtjatega, et selgitada välja uusi, innovaatilisi lahendusi mahetaime- ja loomakasvatuses, taimekaitses ning väetiste kasutuses. Näiteks 2021. aastal jätkusid mahetootjate eestvõttel 2017. aastal käivitunud mahevaldkonna innovatsiooniklastri projektid: Maheklaster MTÜ[21] eestvedamisel põllukultuuride ja köögiviljakasvatuses ning Liivimaa Lihaveis MTÜ[22] eestvedamisel rohumaapõhises lihaveise- ja lambakasvatuses. Jätkusid ka mitu muud klastriprojekti, mis hõlmasid mahetootmisega seotud tegevusi.

Mahepõllumajanduse teadmussiirde tegevused toimuvad alates 2016. aastast põllumajanduse, toidu ja maamajanduse valdkondade teadmussiirde programmi raames.[23] Programmi tegevused viiakse ellu erinevates formaatides üle Eesti. Programmi raames toimuvad infopäevad, konverentsid, ettevõtete külastused, õppereisid Eestis ja välisriikides, õpiringid, esitlused. Lisaks antakse välja teabematerjale.

[21] https://maheklaster.ee/
[22] http://liivimaalihaveis.ee/
[23] https://www.pikk.ee/valdkonnad/teadmussiirde-pikaajalised-programmid/uhendpip/

3.1.2.2 Haridus

Mahepõllumajanduse edendamisel on oluline roll haridusel, mis võimaldab ökoloogilise põllumajanduse põhimõtete, valdkonna siseteadmiste ja -tavade edasi andmist tulevastele mahepõllumajanduse eestvedajatele, kvalifitseeritud spetsialistidele ja ettevõtjatele ning seeläbi ette valmistada tööjõudu antud majandusharu valdkondadesse.

Mahepõllumajandust käsitletakse üldhariduse riiklikes õppekavades eakohaselt nii põhikooli II kooliastmes kui ka gümnaasiumis. Põhikoolis käsitletakse mahepõllumajandust peatüki „Aed ja põld elukeskkonnana" raames. Gümnaasiumis käsitletakse mahepõllumajandust geograafia III kursuse "Loodusvarade majandamine ja keskkonnaprobleemid" raames. Lisaks haakub mahepõllumajandus II–III kooliastme keskkonnateemadega, kus käsitletakse põllumajandust seoses keskkonnaprobleemidega laiemalt (nii bioloogias kui ka geograafias).

Kutsehariduses kasutatakse rahvusvahelist haridusliigitust ISCED-F 2013, mille järgi liigituvad kõik põllumajanduse erialad põllumajanduse, metsanduse, kalanduse ja veterinaaria õppevaldkonna alla.[24] Valdkonna all olevasse põllumajanduse ja loomakasvatuse õppekavarühma alla kuuluvad näiteks järgmised teemad: agronoomia ja taimekasvatus, köögiviljakasvatus, lambakasvatus, linnukasvatus, loomakasvatus, põllumajandusteadus, puuviljakasvatus jpm. Mahepõllumajanduse valdkonna erialadele (mahepõllumajanduslik taime-, linnu- ja loomakasvatus, mahemesindus jne) kutsestandard puudub. Kutsehariduskoolides käsitlevad mahepõllumajandust valikõppeaine raames või läbiva teemana oma ala eksperdid ja ettevõtjad (looma- ja taimekasvatajad, töötlejad), kes omavad praktilisi kogemusi nii majandamise erisusest kui ka töövõttetest. Seda näiteks Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskoolis, Järvamaa Kutsehariduskeskuses või Räpina Aianduskoolis.

Kõrgkoolidest käsitletakse mahepõllumajandust kolme õppeaine raames Eesti Maaülikoolis (EMÜ)[25], seda nii bakalaureuse kui ka magistri õppetasemel. Bakalaureuseõppe loomakasvatuse eriala õppekavas on kohustusliku õppeainena „Maheloomakasvatus". Põllumajandussaaduste tootmise ja turustamise magistriõppe õppekavas on kohustuslik õppeaine „Keskkonnasäästlik taimekasvatus ja mahetootmine" ja aianduse erialal on kohustuslik õppeaine „Keskkonnajuhtimine kliimamuutuste tingimustes". Lisaks pakub EMÜ 2023. aasta sügisest enesetäiendamise võimalusi maheviljeluse valdkonnas tasulises mikrokraadiprogrammi õppes „Keskkonnasäästlik taimekasvatus ja mahetootmine".

3.1.2.3 Nõustamine

Mahepõllumajanduse nõuandeteenuse osutamine võimaldab ettevõtjal saada individuaalselt nõustamist määruste tõlgendamisel, nõuete täitmise asjus või toetuste taotlemisprotsesside jms teemadel. Nõuandeteenust pakub ühes või enamas valdkonnas spetsialiseerunud konsulent ehk spetsialist, kes omab asjakohast kutsekvalifikatsiooni. Eestis pakub mahepõllumajanduse nõustamist Maaelu Edendamise Sihtasutuse (MES) nõuandeteenistus. Alates 2024. aasta jaanuarist jätkab nõuandeteenuse andmist Maaelu Teadmuskeskus (METK). MESi nõustamisteenust on võimalik saada mahetaimekasvatuse valdkonna põhiselt üle Eesti, kus vastavat nõuandeteenust pakub 2022. aasta andmetel kolm konsulenti. Mahetootmise nõustamist pakutakse üldise põllumajandusnõustamise raames. Mahepõllumajanduse valdkonna põhist nõuandeteenust on ettevõtjal võimalik saada samuti läbi erinevate liitude ja seltside, kuid selleks, et asjakohast nõustamist saada, peab tootja või töötleja olema ka teadlik, kust vajalikku nõuannet antakse.

3.1.2.4 I samba töörühma kokkuvõte – teadus, haridus ja nõustamine

Mahepõllumajanduse arendamisel on oluline korraldada pikaajalisi mahepõllumajanduse kompleksuuringuid vastavalt sektori vajadustele. Lisaks on oluline teha lühemaid ja perioodilisi uuringuid, mis

[24] https://www.riigiteataja.ee/akt/128082013013?leiaKehtiv – vt § 31 lg 1
[25] https://www.emu.ee/

sisaldaksid valdkonnapõhiste vajaduste, sh vähem arenenud sektorite, nagu köögivilja- ja linnukasvatus, piimakarjakasvatus ja vesiviljelus, uurimist. Põhinedes tootjate teadustoe vajadustele ning ühiskonna ootustele mahepõllumajandusele töötame välja mahesektori arendamiseks konkreetse teadus- ja arendustegevuse kava järgmiseks kaheksaks aastaks.

I samba töörühmas osalenud esindajad sektorist näevad mahepõllumajandusliku õppe puudujääki nii kutse- kui ka kõrghariduses. Tudengite huvi tõstmiseks on vaja mahepõllumajanduse ja selle ökoloogiliste aspektide õpetamisega alustada juba alus-, põhi- ja keskhariduse õppeastmes. Üks võimalus on luua lisaõppematerjale, mis võimaldaksid mahepõllumajandust ja selle valdkondi süvendatumalt I–III kooliastmes käsitleda.

Kutsekoolides on mahepõllumajanduse õppe süstematiseerimiseks vaja luua mahepõllumajanduse alusmoodul, mis oleks kõikides kutsekoolides ühesugune. Erialaõppes mahepõllumajanduse oskuste õpetamiseks ja moodulite loomiseks on vaja olemasolevaid õppekavasid ja kutsestandardeid vajaduspõhiselt täiendada ja/või käsitleda mahepõllumajandamist spetsialiseerumisena, lisades õppeväljunditesse mahepõllumajandusega seonduvad oskused. Mahepõllumajanduse eriala loomisel on vaja aga kohane kutsestandard ja õppekava koostada. Oluline uute oskuste omandamise võimalus kutseõppes on luua olemasolevate põllumajanduse, metsanduse, kalanduse ja veterinaaria õppevaldkonna erialade lõpetajatele uusi jätkuõppekavasid ja täiendkoolitusi. Kutsekoolides käsitlevad praktikud (oma ala eksperdid ja ettevõtjad) mahepõllumajandust lähtuvalt oma valdkonna spetsiifikast, kuid samas on puudu õpetajatest, kes võiksid õpetada mahepõllumajanduse alusteadmisi. Selleks tuleb ette valmistada ja koolitada nii praktikuid kui ka erialaõpetajaid, kes võiksid õpetada mahepõllumajanduse aluseid. Kõrghariduses mahepõllumajanduse spetsialiseerumisega eriala loomisel tuleks esmalt täiendada olemasolevaid õppekavasid ning käsitleda mahepõllumajandust läbi moodulite loomise.

Sektori esindajad väljendasid töörühmas suurt vajadust ja puudust mahepõllumajandusliku nõustamise järele kõikides valdkondades (mahepõllumajanduslik taime- ja loomakasvatus, mahemesindus, mahetöötlemine ja -toitlustamine), kus praegu on kaetud ainult mahetaimekasvatuse valdkond. Mahepõllumajanduse arendamiseks tuleb võimaldada ligipääs nõuandeteenusele, mis kataks kõik mahepõllumajanduse valdkonnad. Mahepõllumajanduse konsulentide arvu suurendamiseks on vaja olemasolevaid konsulente koolitada, neid ühtses infovoos hoida ning luua nõustajatele asjakohane mentorluse süsteem.

3.1.2.5 I sammas: teadus, haridus ja nõustamine – eesmärgid, mõõdikud ja tegevused

Eesmärgid	Mõõdikud	Algtase	2025	2027	Sihttase 2030
Kestliku ja konkurentsivõimelise mahepõllumajanduse arendamine läbi teadusloome ja teadmussiirde laialdase rakendamise.	Mahepõllumajanduse valdkonna konsulentide ja mentorite arv *Allikas: MES*	8	12	25	30
	Mahepõllumajanduse valdkonna õppepäevade arv aastas *Allikas: METK*	65	70	75	80
Mahepõllumajanduse pädevuste omandamise võimaldamine kutse- ja kõrghariduses.	Kutse- ja kõrgharidusõppe mahepõllumajanduslike erialade ja moodulite arv *Allikas: haridusasutused*	0	Kutse-õppes 3 moodulit, 1 moodul EMÜs	Vähemalt 2 moodulit EMÜs	1 mahepõllumajanduse fookusega eriala kutse- ja kõrghariduses

Tegevused	Ettevõtjad	Vastutaja Sektori organisatsioonid	Riik
Tootjate teadustoe vajaduse väljaselgitamine.		X	
Mahepõllumajandustoodangu, jaeturu ja ekspordi andmete kogumine (uuringute tellimine ja/või statistika kogumine).			REM
Toidutöötlejate mahetöötlemise valdkonnapõhine (teravili, köögivili, liha, piim jne) uuring tööstuste huvi, nõudluse ja vajaduste väljaselgitamiseks.		X	
Erinevaid loomaliike hõlmavate loomakasvatuse valdkonna uuringute läbiviimine.	X	X	EMÜ
Taimekasvatuse (sh köögivilja-, marja- ja puuviljakasvatus) valdkonna uuringud, sh pikaajalised katsed mullaviljakuse, taimetervise ja mitmekesisuse vallas. Lisaks pikaajalised katsed tootjate juures.	X	X	METK, EMÜ
Osalemine rahvusvahelistes koostöövõrgustikes ja -programmides, sh riikliku osaluse suurendamine programmides.		X	METK, EMÜ
Teadmussiirde mahepõllumajanduse valdkonna tegevuste jätkamine.		X	
Mahepõllumajanduse (tootmine, töötlemine, toitlustamine, turundamine, tooteinnovatsioon ja ettevõtlus) nõustamissüsteemi väljaarendamine (sh konsulentide väljaõpetamine ja koolitamine).		X	MES; alates 2024 METK
Mentorluse süsteemi loomine mahepõllumajanduse valdkonna tootjatele ja konsulentidele.			MES; alates 2024 METK
EMÜ juures mahepõllumajanduse koolituse korraldamine kutsekoolides õpetavatele õpetajatele ja mahepõllumajanduse praktikutele.			EMÜ
Kutse- ja kõrghariduse õppekavade analüüs, kutsestandardi koostamine ja õppekavade täiendamine, õppematerjalide koostamine õpetajatele.		X	REM, EMÜ
Täiendava mahepõllumajandusliku õppematerjali loomine I–III kooliastmele.		X	REM

3.2 II sammas – mahetoidu tarbimise edendamine ja nõudluse suurendamine

Alates 2016. aastast EKI tehtud kordusuuringu „Eesti elanike toidukaupade ostueelistused ja hoiakud" tulemused näitavad, et tarbijate teadlikkus mahetoidust on püsinud aastate kaupa enam-vähem samal tasemel. Uuringu kohaselt tähendab mahetoit elanikele eelkõige ise kasvatatud, ilma sünteetiliste väetisteta ja taimekaitsevahenditeta puhast toitu ja alles seejärel poest või tunnustatud mahetootjatelt ostetud öko- või mahemärgistusega toitu. 2022. aasta küsitluse tulemusel ei ole mahetoidu ostjate osakaal aastatega oluliselt muutunud. 2020. aastal kinnitas mahetoidu ostmist 52% vastanuist, 2022. aastal 51%. Kõige kõrgem oli mahetoidu ostjate osakaal 2016. (65%) ja 2018. aastal (64%). Kui 2020. aastal oli kord nädalas mahetoitu ostjate osakaal 13%, siis 2022. aastal langes see 9%-le. Teisalt kasvas 1–3 korda kuus mahetoitu tarbijate osakaal 22%-le (2020. aastal 18%). Mahetoitu ostetakse enamasti tervislike omaduste, kodumaise päritolu ja maitsvuse pärast ning soovist toetada mahetootjaid. Mahetoidu mitteostmise põhjused seisnevad peamiselt asjaoludel, et mahetoidu ostmist ei peeta vajalikuks, ei tunnetata selle erinevust tavatoidust või on mahetoidul liialt kõrge hind. Mahetoidu ostmise sagedus sõltub endiselt sissetulekust – mida suuremad on rahalised võimalused, seda suurem oli mahetoidu ostjate osakaal ja seda sagedamini mahetoitu osteti. Noorte vanusegrupis tarbisid 54% vastanutest mahetoitu, mida on mõnevõrra rohkem kui teistes vanusegruppides. See võib tuleneda sellest, et noored on altimad trendidega kaasa minema ning

keskkonnateadlikumad. Elanike valmidus maksta mahetoidu eest kõrgemat hinda on 2022. aastal võrreldes 2020. aastaga langenud 54%-lt 44%-le. Kõige sagedamini ollakse nõus maksma mahetoidu eest ainult kuni 10% rohkem, kuid tegelikult on mahetoidu ja tavatoidu hindade erinevus mitmes tootegrupis oluliselt suurem ja see on üks olulisemaid ostuhuvi pärssivaid tegureid.[26]

3.2.1 Mahetoitlustamine

Tarbijani jõuab mahetoit üha enam toitlustusettevõtete kaudu. Alates 2017. aastast on toitlustajatel võimalik kasutada Eesti riikliku toitlustamise ökomärki mahetooraine kasutamisele viitamiseks (Joonis 4.). Kuigi Euroopa Liidus puuduvad ühtsed nõuded mahetoitlustamisele on Eestis selleks välja töötatud riigisisesed nõuded eesmärgiga edendada mahepõllumajandusliku tooraine kasutuselevõttu, vähendada tarbija eksitamise riske ning tõsta tarbija teadlikkust mahepõllumajandusest. Toitlustamise ökomärgi kasutamine võimaldab teisalt teha tarbijal keskkonnateadlikumaid ja tervist edendavamaid otsuseid. Toitlustamise ökomärki võib kasutada toitlustaja, kes kasutab toidu valmistamiseks vähemalt 20% mahepõllumajanduslikku toorainet ning on oma tegevusest PTA-d teavitanud. Mahetooraine protsentuaalne osakaal arvutatakse ettevõtte raamatupidamisdokumentide alusel, ettevõttesse eelmisel kuul toodud toidu koguse või maksumuse põhjal. Toitlustamise ökomärgi kasutamine on toitlustajale vabatahtlik ning PTA poolt tehtav järelevalve toitlustajale lisakulusid ei too.[27]

Joonis 4. Eesti toitlustamise ökomärk.

PTAd mahetoitlustamisest teavitanud ettevõtteid on aasta-aastalt juurde tulnud: 2019. aastal tegeles mahetoitlustamisega 33 ettevõtet, 2020. aastal 45, 2021. aastal 60, 2022. aastal 125.

Ka haridusasutuste huvi pakkuda mahetoitu on viimastel aastatel kasvanud. Mahetoitlustamisest teavitanud koole ja lasteaedu oli 2019. aastal 17 (3% Eesti lasteaia- ja koolilastest), 2020. aastal 26 (4% Eesti lasteaia- ja koolilastest) ja 2021. aastal 45 (6% Eesti lasteaia- ja koolilastest). 2022/23. õppeaasta alguses pakuti mahetoitu aga juba 100 haridusasutuses (9% Eesti lasteaia- ja koolilastest).

Suur osa on siin Tartu linna huvil pakkuda mahetoitu koolides ja lasteaedades. 2021. aasta lõpus oli mahetoitlustusest teavitanud 30 Tartu kooli ja lasteaia sööklat ning 2022/23. õppeaasta alguses juba 54. Lisaks Tartule on näidanud huvi mahetoidu pakkumise vastu ka teised piirkonnad, nt Võrumaa. Võru maakonna omavalitsused, SA Võrumaa Arenduskeskus ja MTÜ Setomaa Liit sõlmisid 2020. aasta septembris hea tahte kokkuleppe, mille raames seati eesmärk, et aastaks 2024 on Võru maakonna haridusasutustes pakutava toidu toorainest vähemalt 20% mahe.

Mahetoitlustuse arendamiseks korraldati nii 2021. kui 2022. aastal üheksa mahetoitlustamise infopäeva Eesti erinevates piirkondades. Infopäevade sihtgrupid on HoReCa sektor, toitlustajad, mahetootjad, kohalike omavalitsuste (KOV) spetsialistid ning avalikkus. Infopäevade eesmärk on suurendada toitlustajate huvi mahetooraine kasutamise vastu; see loob eeldused tarbijale mahetoidu kättesaadavuse paranemiseks, mille tulemusel kasvab ka mahetoidu regulaarsete tarbijate osakaal. Mahetoodete turunõudluse suurenemine aitab kaasa mahetootmise laienemisele ja toetab keskkonnakaitset, loomade heaolu ning maaelu arengut.

Mahetoitu pakkuvate haridusasutuste arvu tõstmiseks töötas Maaeluministeerium välja määruse „Haridusasutuses mahepõllumajandusliku toidu ja mahepõllumajanduslikke koostisosi sisaldava toidu pakkumise

[26] https://www.agri.ee/ministeerium-uudised-ja-kontakt/uuringud#turu-uuringud
[27] https://pta.agri.ee/mahetoitlustamine

toetus“, mille raames toetatakse lastele mahetoitu pakkuvaid üldhariduskoole ja lasteaedu. Toetus rakendus 2022. aasta septembrist, esimese aasta eelarve oli 673 500 eurot. 2023. aastaks on toetuseks ette nähtud 1,25 miljonit eurot. Toetuse andmisega soovitakse 2030. aastaks jõuda tasemele, kus vähemalt 50%-le Eesti lasteaialastest ja üldhariduskoolide õpilastest pakutakse mahetoitu. Toetuse eesmärgi täitmiseks on plaanis korralda mahetoitlustamise infopäevi ja koolitusi nii haridusasutuste kokkadele ja toitlustajatele kui ka kohalike omavalitsuste hankespetsialistidele. Koolituste korraldamine võimaldab julgustada kokkasid ja toitlustajaid kasutama mahetooraineid, nagu veise- ja lambaliha, ja teisi mahepõllumajanduslikult toodetud tooraineid, mida tavapäraselt lasteaia- või koolitoitudes ei kasutata.

3.2.2 II samba töörühma kokkuvõte

Mahetoidu tarbimise edendamisel ja nõudluse suurendamisel on peamised kitsaskohad tarbijate vähene teadlikkus, kodumaise mahetooraine kõrge hind ja väike valik tootesegmentides. Haridusasutustel, kes tegelevad kohapeal toitlustusega, võib olla raske leida kohalikke mahetootjaid, et tagada vajaminevate toodete stabiilne ja võimalikult kiire ning lühike tarne. Samuti võib haridusasutustes mahetooraine kasutuselevõttu pidurdada vähene oskus valmistada toitu toorainetest, mida tavapäraselt koolitoidus ei kasutata, näiteks veise- või lambaliha. Seega tuleb keskenduda kooli töötajate ja toitlustajate teadlikkuse tõstmisele ning julgustada neid mahetoorainet kasutama. Teisalt on vaja tegeleda teavitustööga ja koolitada spetsialiste, kes tegeleksid mahetooraine või toitlustamise hangetega – selle eesmärk on edendada kohalikku mahepõllumajandust ning viia kokku haridusasutused ja mahetootjad, et parandada tooraine kättesaadavust. Samuti on oluline teha teavitustööd lapsevanematele, halduskogudele ja üldsusele ning tuua välja mahetoidu tervislikud ja keskkonnaaspektid.

3.2.3 II sammas – eesmärgid, mõõdikud ja tegevused

Eesmärgid	Mõõdikud	Algtase	2025	2027	Sihttase 2030
Eesti tarbija teab, mis on mahetoit.	Eesti mahepõllumajanduse märki tundvate Eesti elanike osakaal (%) *Allikas: EKI uuring*	59% (2022)	70%	75%	80%
	ELi mahelogo tundvate Eesti elanike osakaal (%) *Allikas: EKI uuring*	49% (2022)	65%	70%	75%
Eesti tarbijad ostavad mahepõllu-majanduslikku toitu.	Mahetoidu regulaarsete (iga nädal) tarbijate osakaal Eesti elanikest (%) *Allikas: EKI uuring*	9% (2022)	15%	16%	20%
Mahepõllumajanduslik toit jõuab haridusasutuste kaudu laste toidulauale.	Haridusasutustes mahetoitu saavate lasteaialaste ja üldhariduskoolide õpilaste osakaal kõikidest Eesti lasteaialastest ja üldhariduskoolide õpilastest (%) *Allikas: EHIS*, PTA*	9% (2022)	25%	40%	50%

*EHIS – Eesti Hariduse Infosüsteem

Tegevused	Ettevõtjad	Vastutaja Sektori organisatsioonid	Riik
Kommunikatsioon			
Pikaajalise kommunikatsiooniplaani koostamine ja rakendamine, kaasates kommunikatsiooni- ja turunduseeksperte.		X	REM MKM
Mahepõllumajanduse väidete väljatöötamine koostöös põllumajandus-, ökoloogia-, ja kommunikatsioonieksperditega.		X	
Tarbija teavitamine ja nõudluse suurendamine.	X	X	REM
Blogipostitused, kogemuslood, saateklipid mahepõllumajandusest. Mahepõllumajanduse loo jutustamine, nõuete sisu avamine.	X	X	REM
Sektori organisatsioonide veebilehtedel mahepõllumajanduse info jagamine.		X	
Mahetoitlustamise edendamine			
Haridusasutustes mahetoidu pakkumise toetuse rakendamine 2022. aastast.			REM
Mahepõllumajandustootjate teavitamine haridusasutuste mahetoodanguvajadustest (köögivili, marjad ja puuviljad, kartul, pudruhelbed, piim, looma- ja linnuliha).	X	X	
KOVide ja haridusasutuste teavitamine mahetoitlustamise toetusest ja nõustamine mahetoidu pakkuma hakkamiseks.		X	REM
Haridusasutuste (ja nende toitlustajate) kokkade koolitamine, kaasates tippkokkasid.		X	REM
KOVidele ja haridusasutuste pidajatele mahepõllumajanduse, mahetoitlustamise ja roheliste riigihangete teemaliste teabepäevade korraldamine, juhendmaterjalide koostamine.		X	REM
Mahetoitlustamise teabepäevade korraldamine (nii avaliku kui ka erasektori toitlustajatele).		X	REM
GreenKey turismiasutuste ja tööstuste teavitamine mahetooraine kasutamise võimalustest.		X	
Riigihangetes mahetoidu eelistamine.			X
Haridustegevused mahepõllumajanduse tutvustamiseks			
Koolide ja lasteaedade teavitamine ELi koolikava kaasnevate haridusmeetmete toetuse võimalustest mahepõllumajanduse tutvustamiseks, näiteks mahetalude külastamine.	X	X	REM

3.3 III sammas – maheekspordi edendamine

Mahepõllumajanduse turg on kasvutrendis. Euroopas oli suurima mahetoiduturuga riigiks 2020. aastal Saksamaa, kelle jaemüük oli 15 miljardit eurot. Saksamaale järgnesid Prantsusmaa 12,7 miljardi ja Itaalia 3,9 miljardi euro mahulise jaemüügiga. Kogu maailma maheturu hüppelise kasvu üks suuri mõjufaktoreid oli COVID-19 pandeemia. Haigusesse nakatumise vältimiseks ja oma immuunsuse tugevdamiseks on tarbijad hakanud tegema toidu ostmisel tervist edendavamaid ja keskkonnateadlikumaid valikuid, mille tulemusel on tekkinud suurem nõudlus mahetoodete järele. USAs kasvas 2020. aastal mahetoidu jaemüük 17 mld USA dollari võrra, mis on olnud ühtlasi ka suurim kasv ühe aasta jooksul. Samuti kasvas mahetoidu jaemüük mitmes Euroopa riigis. Eestis kasvas maheturu hinnanguline väärtus 2020. aastal 24% ehk kogu maheturu

väärtus oli 76,5 mln eurot, mis tähendab, et ühe elaniku kohta tarbiti mahetoitu 57 euro väärtuses ning kogu turu väärtusest moodustas mahetoodang 4,3%.[28]

Mahetoodete ekspordi osakaal kogu toidukaupade ekspordikäibes oli 2021. aastal 3,1%. 2021. aasta andmetel oli Eestis mahetooteid eksportivaid ettevõtteid 52, millest kolmandatesse riikidesse eksportis mahetoodangut vähemalt 16 ettevõtet. Nii Euroopa Liidu piires kui ka kolmandatesse riikidesse eksporditi Eesti mahetoodangut 35,1 miljoni euro väärtuses, mis oli 3% vähem kui 2019. aastal (36,2 miljonit eurot). 2021. aastal eksporditud mahetoodangust 78% müüdi Euroopa Liidu siseselt (2019. aastal 87%) ja 22% mahetoodangust müüdi kolmandatesse riikidesse (2019. aastal 13%). Liidusisese mahetoodangu müügi osakaalu langemise ja kolmandatesse riikidesse ekspordi kasvu üks põhjuseid oli Ühendkuningriigi lahkumine Euroopa Liidust 2020. aastal.[29]

EKI poolt läbiviidud maheeksportööride küsitluse tulemused näitavad, et Eestist eksporditi 2021. aastal mahetoodetena peamiselt taimseid tooteid, millest suurima käibe osakaaluga olid teravili, valmistoit ja õlikultuurid; lisaks eksporditi erinevaid jooke (sh alkohoolseid), töödeldud marju ja puuvilju, tera- ja kaunviljatooteid, maiustusi, maitse- ja ravimtaimi, toidulisandeid ja maitsepärmi. Kõige enam kasvas mee ja meetoodete ekspordimaht (60%) ja loomsete toodete, sh elusveiste ekspordimaht (26%). Maheteravilja osakaal oli kogu mahetoodete ekspordikäibest 2021. aastal 34% ja kogu teravilja ekspordikäibest 7%. Vaatamata teraviljanõudluse suurenemisele 2021. aastal langes Eesti maheteravilja eksport võrreldes 2019. aastaga veerandi võrra ning maheteravilja kogusaak vähenes ligi 30%.[29]

Kuigi kokkuostuhinnad olid varasemate aastatega võrreldes 2021. aastal kõrgemad, siis maheteravilja osakaal langes seetõttu, et osale teraviljadest puudus teatud perioodidel nõudlus (nt rukis) ja hinnaerinevus tavateraviljaga sama hästi kui et puudus.

Kui 2019. aastal oli märgata töödeldud toodangu ekspordi osakaalu tõusu (2017. aastal 34% ja 2019. aastal 43%), siis 2021. aastal see vähenes 41%-ni ning kasvas töötlemata toodangu osakaal (2021. aastal 59% ja 2019. aastal 51%).[29] Töötlemata mahetoodanguna müüakse peamiselt teravilja ja elusloomi. Sellegipoolest läheb suur osa mahepõllumajanduslikult kasvatatud loomadest müüki tavaloomadena, kuna ostjale ei ole olnud loomade mahepõllumajanduslik päriolu oluline. Eesti mahetoodang jõuab teadaolevalt vähemalt 17 Euroopa Liidu liikmesriiki ja 13 riiki, mis jäävad Euroopa Liidust välja.[29]

Maheekspordi edendamisele on kaasa aidanud teadmussiirde pikaajaline programm toidusektori müügivõime edenduse tegevusvaldkonnas, mille eesmärk on tõsta põllumajandustootjate ja töötlejate ekspordialast kompetentsi ja tutvustada koostöövõimalusi. Toidusektori müügivõime edendamise programmi valdkonna teemavaldkondadeks on rahvusvahelise ettevõtluse-, turundus- ja juhtimisalase ning ekspordikoostöö kompetentsi vahendamine Eesti põllumajandustoodete tootjatele ja töötlejatele, mahetoodete ekspordile keskenduva info jagamine, ekspordialase koostöö, mahetoodete ekspordi ja turuteabe jagamine jms. Programmi tegevusi viiakse läbi aastatel 2021-2024.[30] MEM on maheeksporti edendanud läbi turuarendustoetuste, EL promomeetmete, välisdiplomaatia, projektitoetuste, tellitud EKI uuringute ja Eesti Toidu visioondokumendi raames sise- ja välistegevuste ümarlaua kohtumiste korraldamise. Sise- ja välistegevuste ümarlaua kohtumistel jagatakse infot erinevate võimaluste kohta ja promomeetmete ja kvaliteedikavade registreerimistaotluste ülevaateid. Samuti on oluline roll PTA-l, kes avab turge kõikidele ettevõtetele, sh ka mahepõllumajandusega tegelevatele.

3.3.1 III samba töörühma kokkuvõte

Tegevuskava III samba töörühma täheldatud maheekspordi peamised kitsaskohad on puudulik turuteave, vähene kogemus eksporditurgudel, ebapiisavad teadmised kaubandustrendidest ja nõrk koostöö teiste

[28] https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1344-organic-world-2022.pdf
[29] https://www.agri.ee/ministeerium-uudised-ja-kontakt/uuringud#mahepollumajandus
[30] https://www.pikk.ee/valdkonnad/teadmussiirde-pikaajalised-programmid/teadmussiirde-pikaajaline-programm-toidusektori-muugivoime-edenduse-tegevusvaldkonnas/

eksportivate väikeettevõtjatega. Peamiselt Eestis tegutsevatel ettevõtjatel on raske leida infot rahvusvaheliste messide ja ürituste kohta ning puudub ka platvorm, kust leida infot potentsiaalsete ekspordipartnerite kohta. Töödeldud mahetooteid eksporditakse töötlemata toodetest vähem, kuna Eesti mahetöötlejad on peamiselt väikeettevõtjad, mistõttu ei ole suurte ekspordimahtude täitmine ettevõtetele jõukohane. Samas on tootjate omavaheline koostöö nõrk – tihedam koostöö võimaldaks üheskoos ekspordimahte täita, et välisturule siseneda. Teisalt puuduvad osal tootjatest vajalikud teadmised nõuetest, mida tuleb välisturgudele sisenedes järgida. Eesti ettevõtjatel on raske turule sisenemisel seal konkureerida ning püsida, kuna puudub selge kuvand, millega teiste liikmesriikide seast välja paista.

3.3.2 III sammas – eesmärgid, mõõdikud ja tegevused

Eesmärgid	Mõõdikud	Algtase	2025	2027	Sihttase 2030
Mahetoodete ekspordikäibe kasv	Eksporditud Euroopa Liidu siseselt ja kolmandatesse riikidesse (mln €) *Allikas: EKI uuring*	29 (2021)	40	60	80
Mahetoodete ekspordikäibe osakaalu suurenemine	Mahetoodete ekspordi osakaal kogu toidukaupade ekspordikäibes (%) *Allikas: EKI uuring*	3,1% (2021)	5%	6%	7,5%
Töödeldud mahetoodete ekspordimahu osakaalu kasv	Töödeldud toodangu osakaal kogu mahetoodangu ekspordikäibes (%) *Allikas: EKI uuring*	41% (2021)	45%	55%	60%
Kolmandatesse riikidesse eksporditavate mahetoodete käibe osakaalu kasv	Mahetoodete ekspordikäibe osakaal – kolmandad riigid *versus* ELi siseturg (%) *Allikas: EKI uuring*	22% (2021)	25%	28%	30%

Tegevused	Ettevõtjad	Vastutaja Sektori organisatsioonid	Riik
Turuteave – kaardistada kõige olulisemad infoallikad ja kontaktisikud			
Vahendada infot rahvusvaheliste mahemesside, seminaride, infopäevade ja valdkonnaga seotud ürituste kohta.		X	MKM/EIS* REM
Pakkuda ettevõtetele tuge potentsiaalsete ekspordipartnerite kaardistamisel ning turu-uuringute läbiviimisel.		X	MKM/EIS
Turuteadlikkus – tegevused turule pääsu ettevalmistamiseks ja toetamiseks			
Arendada ettevõtjate võimekust juhtida müüki ja turundust, et siseneda rahvusvahelistele turgudele ja seal püsida, arvestades e-kaubanduse võimalustega.		X	MKM/EIS
Edendada eksportivate ettevõtjate koostööd ning infovahetust eksporditurgude vajaduste, turgudele sisenemise nõuete, kogemuste ning koostöövõimaluste kohta.	X	X	MKM/EIS REM

Tegevused	Ettevõtjad	Vastutaja Sektori organisatsioonid	Riik
Julgustada ettevõtete koostööd ülikoolide ning teadus- ja haridusasutustega tegevuskava elluviimisel, tehnoloogia ja toodete arendamisel ja teadmussiirdel.	X	X	MKM/EIS
Nähtavus turul – ühised kaubandusstendid, B2B kaubandusmissioonid, sektoripõhine turundustoetus			
Toetada ettevõtete kasvu ja laienemist olemasolevatel ja uutel eksporditurgudel sihtturupõhiste teenuste ja toetuste kaudu.			MKM/EIS REM
Toetada rahvusvahelistel messidel osalemist.			MKM/EIS REM
Kaasa aidata Eesti ettevõtete rahvusvahelise nähtavuse suurenemisele, sh äridiplomaatia ning Eesti kuvandi sihipärase edendamise ja turundamise kaudu.		X	MKM/EIS

*EIS – Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus

4 Tegevuskava rakendamine ja rahastus

Mahepõllumajanduse edendamise tegevuskava aastateks 2023-2030 elluviimise eest vastutavad Regionaal- ja Põllumajandusministeerium ja Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, ent eesmärkide saavutamisel on fundamentaalne jätkata koostööd erinevate ministeeriumite ja institutsioonide vahel, et tagada tegevuste strateegilisus, seostatus ja sünergia. Selleks jätkatakse Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumi eestvedamisel tegevuskava väljatöötamisel kaasatud töörühmade kohtumistega. Iga algava aasta alguses korraldatakse töörühma kohtumine, kus vahetatakse infot, mille tulemusel koostatakse tegevuskava vahe-eesmärkidest lähtuv iga-aastane tegevusprogramm, milles lepitakse kokku vastavad tegevused ja tegevuste elluviijad.

Tegevuskava eesmärkide saavutustaseme hindamiseks koostab Regionaal- ja Põllumajandusministeerium koostöös Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumiga igal aastal kokkuvõte. Kokkuvõttes kirjeldatakse tegevuskava elluviimiseks kokkulepitud tegevuste ja tulemus- ja mõjumõõdikute abil tegevuskava eesmärkide saavutamise ulatust ning analüüsitakse olulisemaid edusamme ja lahendamist vajavaid probleeme. Tegevuskava eesmärkide saavutustaset hinnatakse kokkuvõtte põhjal iga aasta lõpuks ning vajadusel tegevusi muudetakse vastavalt töörühma kohtumiste tulemusel.

Tegevuskava tegevusi rahastatakse riigieelarvest (RES), sektori organisatsioonide ja ettevõtjate poolt. Tegevuste täpsem maksumuse prognoos koostatakse iga-aastase tegevusprogrammi ja riigieelarve strateegia (RES) kooskõlastamise kui sektori ja ettevõtjate rahastus valmiduse käigus.